

10. Дмитрієвська Дарина. Стосунки з лікарем/кою: як побудувати довіру? *Свідомі* : веб-сайт. URL: <https://svidomi.in.ua/page/stosunky-z-likaremkoiu-iak-pobuduvaty-doviru> (дата звернення: 05.03.2025).

11. «Довіра – це фундамент побудови успішного лікувального процесу», – сімейні лікарки про важливість навичок на первинній ланці. *LB.ua дорослий погляд на світ* : веб-сайт. URL: https://lb.ua/blog/tsl/564714_dovira_tse_fundament_pobudovi.html (дата звернення: 05.03.2025).

12. «Медичний Камелот»: 6 кроків до поліпшення довіри між пацієнтством та лікарством. *Спеціалізований медичний портал Health-ua.com* : веб-сайт. URL: <https://health-ua.com/news/terapiya-i-semeynaya-meditsina/73994-medichnij-kamelot-6-krokv-do-polpshennya-dovri-mzh-patentstvom-ta-lkarstvom> (дата звернення: 05.03.2025).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-546-4-2>

THE CONTRIBUTION OF STEPAN NEKHOROSHEV TO SHEVCHENKO STUDIES

ВНЕСОК СТЕПАНА НЕХОРОШЕВА У ШЕВЧЕНКОЗНАВСТВО

Rudenko Yu. M.

*Candidate of Historical Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of Social Sciences and Humanities
Kyiv Cooperative Institute
of Business and Law
Kyiv, Ukraine*

Руденко Ю. М.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін
Київський кооперативний інститут
бізнесу і права
м. Київ, Україна*

Тарас Шевченко – непересічна постать у світовій літературі та мистецтві. Дослідження місць і обставин перебування Т. Шевченка на Черкащині, його життєвого шляху і творчості є важливою складовою краєзнавчих досліджень. Різноманітність джерелознавчих досліджень зростає завдяки залученню нових типів документів, зокрема особових архівних фондів. Особливу цінність мають архівні матеріали істориків і краєзнавців, які присвятили свої дослідження біографії Кобзаря.

Серед творців шевченкознавства Черкащини особливе місце посідає черкаський краєзнавець, фольклорист і педагог Степан Нехорошев

(1897 – 1989). Протягом життя він зібрав значний масив усної народної творчості, що включає розповіді, приказки та прислів'я сучасників Т. Шевченка, І. Франка, М. Некрасова, В. Короленка, М. Чернишевського, М. Добролюбова, Г. Сковороди, а також легенди про Б. Хмельницького, У. Кармелюка, І. Мазепу.

Більшість цих записів нині зберігається в різних наукових та музейних установах, серед яких Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського НАН України, Лохвицький краєзнавчий музей ім. Г.С. Сковороди, Зразковий Літературний музей Григорія Сковороди в с. Коврай, Державний літературно-меморіальний музей Івана Франка у Львові, Центральний державний історичний архів України та Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва в Києві. Крім того, частина матеріалів знаходиться в Державному літературному музеї в Москві, Інституті російської літератури (Пушкінському домі), Музеї історії релігії у Санкт-Петербурзі, Центральному державному архіві літератури і мистецтв Російської Федерації, музеї-квартирі М. Некрасова в Санкт-Петербурзі та науково-дослідному музеї Академії мистецтв Російської Федерації в Санкт-Петербурзі [2, арк. 4, 7, 11, 18, 19, 23, 31].

Зацікавлення життям і творчістю Т. Шевченка у С. Нехорошева не було випадковим. Його прадід, дід, бабуся та інші родичі мали нагоду особисто зустрітися з Т. Шевченком під час його візиту до Черкас у 1859 р. – під час останньої подорожі Україною. Також вони були присутні на похоронах Т. Шевченка на Смоленському кладовищі в Санкт-Петербурзі та брали участь у перевезенні і перепохованні його тіла на Чернечій горі в Каневі.

С. Нехорошев ще з ранніх років зацікавився фольклором. У десятирічному віці, під керівництвом своєї вчительки й наставниці, «названої матері», засновниці першого жіночого училища в Черкасах В. Бубликівської, яка була хрещеницею В. Даля, він почав записувати зразки усної народної творчості. До його перших записів увійшли бувальщини, прислів'я, приказки, казки та народні перекази [7, с. 148–152].

Навіть початок грандіозної справи життя С. Нехорошева був відзначений особливим обрядом, що відбувся 15 серпня 1907 р. на могилі Т. Шевченка на Чернечій горі. Ця подія приурочена десятиріччю хлопчика. Його мати, В. Щепанська-Нехорошева, взяла грудку землі з-під хреста і посипала нею голову сина, поцілувавши його. Вихователька та «названа мати» В. Бубликівська у своєму щоденнику занотувала: «Мати свого сина хрестила великим хрещенням і благословила на подвиг в ім'я увічнення пам'яті Шевченка».

Під час церемонії біля чавунного хреста В. Бубликівська подарувала хлопцеві записники та великий зошит у сап'яновій палітурці

з ініціалами «Т. Г. Ш.», наказавши занотовувати в нього все почуте про «заступника народного». Дідусь Д. Щепанський благословив онука на шлях фольклориста, закликавши його зберігати в серці шану до великого Кобзаря. Він залишив у книзі «Т. Г. Ш.» напутні слова: на першій сторінці – «Сину мій, бережи в своєму серці краще місце для великого Шевченка. Це ім'я бережи в серці до останнього подиху», а на останній – «Слава тобі, великий Тарасе, за те, що до всіх бідних та знедолених горів огнем невгасимої любові» [1, арк. 19–20; 10, с. 116–123]. З того часу С. Нехорошев ніколи не розлучався зі своїм щоденником. Протягом усього життя він пропонував усім своїм гостям доповнити у його альбомі речення, яке розпочиналося словами: «Слава тобі, Шевченко...».

Враження від цієї своєрідної «ініціації», обряду посвячення не лише визначило долю С. Нехорошева, його життєве кредо, а й оповило святістю кожне слово про Т. Шевченка, записане дослідником. Тексти, пов'язані з перепохованням Т. Шевченка на Чернечій горі, пошануванням поета на його могилі, органічно поєднують християнський складник української етноментальності, ідеали козаччини (згадки про священі ножі в домовині, спогади про червону козацьку китайку, гору-могілу), одухотворене сприймання природи, відображають семіосферу, лінгвокультурний простір цього унікального духовного середовища [8, с. 94].

До 1920 р., у прагненні знайти живі свідчення про Т. Шевченка, він разом із В. Бубликівською відвідав усі місця, пов'язані з останнім перебуванням поета в Україні. У своїх пошуках він об'їхав близько тисячі населених пунктів, зокрема рідну Черкащину – Прохорівку, Мліїв, Кирилівку, Межиріч, Городище, Канів, Пекарі, Корсунь та ін. [4, арк. 5]. Завдяки його наполегливій роботі було зібрано великий архів. Вчені з Ленінграда (нині Санкт-Петербург), Москви та Києва високо цінували його працю, називаючи його «легендарним фольклористом, єдиним на Україні».

С. Нехорошев, збираючи свідчення про Т. Шевченка, записав спогади його близьких у Каневі (родини Садових), Мошнах і Черкасах (родини Цибульських, Щепанських, Ярових, Мусієнко, Слісаренко, Ягницьких). Він зібрав копії листів, адресованих Кобзареві, а також легенди та перекази про нього. Особливо цінними є тексти надгробних промов (некрологів), виголошених М. Чалим, М. Лесковим, П. Кулішем, В. Білозерським, М. Костомаровим, В. Хорошевським, а також траурний плач Якилини. Додатковий інтерес викликають спогади про наречену Т. Шевченка – Л. Полусмак, яка померла у 1917 р. в Канівській богадільні, та історія хрестів, що в різні часи встановлювалися на його могилі в Каневі.

Багато відомостей про Т. Шевченка С. Нехорошев записав від своєї матері В. Щепанської-Нехорошевої, яка в свою чергу з раннього дитинства чула про нього від свого батька Д. Щепанського. Навіть у дорослому віці, після Другої світової війни, коли він працював у денній і вечірній школах, ночами робив цінні записи, які диктувала мати [11, арк. 161–165 зв.].

Протягом усього свого життя він зберігав і передавав з любов'ю та благословенням образ Кобзаря. Його діяльність включала не лише збирання спогадів про Т. Шевченка, а й передачу до музеїв і архівів цінних реліквій, пов'язаних із поетом. Серед них – рушник, вишитий Л. Полусмак, а також листочки з вінка, що був покладений на могилу Т. Шевченка в Санкт-Петербурзі, які нині зберігаються в Шевченківському національному заповіднику. Багаторічні дослідження С. Нехорошева стали основою його праць із шевченкознавства, зокрема «Народ і Шевченко» та «Вінок Кобзареві» (1961), «Вивчаєм Шевченка» (1964), «З народних вуст» (1967), а також численних публікацій у періодичних виданнях [9, с. 36–37].

У той же час фольклорні тексти, записані дослідником, зокрема ті, що зберігаються в науковому архіві Шевченківського національного заповідника, становлять значний інтерес і щодо формування образу Тарасової гори як національної святині. Адже «мова усної народної творчості... є скарбницею національного світобачення, своєрідною енциклопедією почуттів, художньо-емоційною пам'яттю народу», а «через збирання українського фольклору відбувався процес самопізнання народу, самоусвідомлення його культури» [6, с. 228].

Згодом він зазначав: «Моє життя було підпорядковане одній ідеї – фольклору – в ім'я якого я добровільно зрікся всього того, що було поза цієї ідеї. Я 67 років віддав увіковіченню світлого імені Т. Шевченка. Це не було плодом короткочасного захоплення і настрою, а природньою формою мого духовного існування. Я трудився і діяв в повну міру свого переконання в корисності моєї праці, свого розуму і совісті. В своєму покликанні я не знав ні сумнівів, ні коливань, так як від великого В. Даля я отримав добре напуття та благословення» [12, арк. 2 зв.].

Підбиваючи підсумки свого життєвого та творчого шляху, С. Нехорошев зазначав: «Кажуть, що щасливі народжуються в сорочці. Я щасливий тому, що залишаю науці, майбутнім поколінням 80 тис. записів фольклору, з них 4 тис. про Т. Шевченка. Я єдиний і останній, хто спілкувався і жив із сучасниками, живими свідками перебування Т. Шевченка в Черкасах в 1859 р. Я щасливий і тому, що при моєму житті мої праці високо оцінені вченими Ленінграда, Москви, Києва і охороняються державою, як національне надбання» [5, арк. 1].

Література:

1. Архів Шевченківського національного заповідника. Ф. 12. Оп. 1. Спр. 20. Арк. 19–20.
2. Державний архів Черкаської області. Ф. Р-5585. Оп. 1. Спр. 66. Арк. 4, 7, 11, 18, 19, 23, 31.
3. Державний архів Черкаської області. Ф. Р-5585. Оп. 1. Спр. 63. Арк. 3.
4. Державний архів Черкаської області. Ф. Р-5585. Оп. 1. Спр. 68. Арк. 5.
5. Державний архів Черкаської області. Ф. Р-5585. Оп. 1. Спр. 63. Арк. 1.
6. Єрмоленко С. Мова і українознавчий світогляд : монографія. К. : НДЦ 2007. С. 228.
7. Клименко Т. Шевченкознавчі матеріали у фондах Державного архіву Черкаської області. *Огляди джерел та документальні нариси*. С. 148–152.
8. Личковах В. Філософія етнокультури. *Теоретико-методологічні та естетичні аспекти історії української культури*. К. : Вид. ПАРАПАН, 2011. С. 94.
9. Мельниченко В. Шевченка шанує його батьківщина. *Україна Тараса Шевченка: іст.-краєзнав. нариси / упоряд.:* Р. Маньковська, В. Мельниченко ; передм. О. Реєнта ; голова ред. ради Л. Новохатько ; голов. ред. О. Реєнт; худож.-оформлювач О. Іванова ; М-во культури України, Нац. спілка краєзнавців України. Харків : Фоліо, 2014. С. 36–37.
10. Тарахан-Береза З. Святиня: Науково-документальний літопис Тарасової гори. К. : Родовід, 1998. С. 116–123.
11. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва. Ф. 3. Оп. 1. Спр. 2. 208 арк.
12. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва. Ф. 3. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 2 зв.